

BİR MODERNLEŞME PROJESİ OLARAK HALKEVLERİ: ÜNYE HALKEVİ VE FAALİYETLERİ (1932-1950)

Miraçhan YILMAZ*

*“Köycülük; bugün güzidelerin gönüllerinde teyddüd etmiş bir
ülküdür. Yarın, bütün yurdu, en lâyük olduğu kemal mertebesine
yükseltecek bir zafer olacaktır.”¹*

Burhan Hanhan
Ünye Halkevi Temsil Kolu Başkanı

ÖZ

Türk Devrimi'nin modernleşme projelerinden biri olan Halkevleri, Cumhuriyet döneminin en önemli kültür kurumlarından biridir. İnkılâpların halka aktarımı konusunda aracı bir kurum olan Halkevleri, yerel ve ulusal alanda yaptığı çalışmalar, spor aktiviteleri, folklorik derlemeler gibi birçok çalışma sahasına imza atmıştır. Halkevleri resmi olarak 19 Şubat 1932 tarihinde açılıp, her yıl şube sayısını düzenli bir şekilde arttırmıştır. 19 Şubat 1934, ikinci kuruluş yıldönümünde açılması kararlaştırılan halkevlerinden biri olan Ünye Halkevi, kuruluşundan itibaren faaliyet kollarıyla aktif bir çalışma programı izlemiştir. Alt katındaki fırından çıkan yangın sonucu, binası kullanılamaz hale gelen Ünye Halkevi, yaşanan talihsizliğe ve uzun yıllar yeni bina arayışlarına rağmen eldeki imkânlarla faaliyetlerine devam etmiştir. Bu makalede Ünye Halkevinin faaliyetleri ve kurumsal yapısı incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Ünye Halkevi, Ünye, CHP

* Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: miracyilmaz15@gmail.com

¹ Burhan Hanhan, **Ünye Merkez Nahiyesinde Siyasal Bakımdan Etüdler**, Ordu Halkevi Neşriyatı 3, Gürses Basımevi, Ordu, 1937, s. 2.

PEOPLE'S HOUSES AS A MODERNIZATION PROJECT: ÜNİYE PEOPLE'S HOUSE AND ITS ACTIVITIES (1932-1950)

ABSTRACT

One of the modernization projects of the Turkish Revolution, the People's Houses are one of the most important cultural institutions of the Republican era. The People's Houses are intermediary institutions for the transfer of the reforms to the public. This institution did many workshops such as local and national workshops, sports activities and folklore. People's Houses were officially opened on February 19, 1932, and their number of branches regularly increased year by year. The Ünye People's House, another one of the People's Houses was decided to be opened on the anniversary of its second foundation, that is On 19 February 1934, and it has followed an active program with its activities since its founding. A fire originating from the oven on the lower floor has made the building inoperative. But the Ünye People's House has continued its activities with possibilities available despite the misfortune and lack of a new building for many years. In this article, the activities and institutional structure of the Ünye People's House was tried to be examined.

Keywords: *People's House, Ünye People's House, Ünye, CHP*

Giriş

Türk Devrimi, iktidar kaynağını kamu olarak kabul eden, ortak değerlerde özdeşleşen, çağın gereklerince hareket eden, yeni bir yurttaş yaratma projesi ile halka, yapılan inkılâpları içselleştirme yoluna gitmiştir. Atatürk Devrimi toplumun çağdaşlaşması önünde engel olan geleneklerle ya da güçlerle mücadele halindedir. Geleneksel bir toplumun tüm çağdaşlaşmasını sağlamak için kişinin davranışları, siyasal, ekonomi ve toplumsal yapı gibi dört alanda geleneksel güçlerin karşı tutumlarının önlenmesi amaç haline getirilmiştir.²

Her çağdaşlaşma süreci, bir öndere ihtiyaç duyduğu kadar bir örgüte de ihtiyaç duyar. Bir örgüte dayanmadan toplumu denetlemek, yönlendirmek, sistemin tüm toplum tarafından benimsenmesini sağlamak olanaksızdır.³ Atatürk devrimleri çağdaşlaşma sürecinde böyle bir örgüt olarak resmi kuruluş tarihi 25 Mart 1912'de kurulan Türk Ocakları ile beraber hareket etmek istemiştir. Ancak ocakların karakteristik özellikleri ile Kemalist Devrim'in düşünsel yapıları uyuşmamıştır. Sonuç olarak Türk Ocakları

² Suna Kili, **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 116-117.

³ A.g.e., s. 167.

yerini, yapılan inkılabları topluma aktarmada önemli bir kurum olan Halkevlerine bırakmıştır.

Türk Ocakları köycü söylemlerine rağmen örgütlenmeleri şehir ve kasaba çevrelerinden ileri gidememişti. Atatürk Devrimleri'nin ise önemli amaçlarından biri ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri süre gelen kültürel ikilik sorununa çözüm getirmektir. Toplumda aydın ile halk arasında ortak bir dil olmaması, bu iki grubun arasında büyük kültürel farklar doğurmuştur. Mustafa Kemal bu sorunu, kendisinin de karşı olduğu Batı öykünmeciliğine başvurmadan; Batı Uygarlığını Türkiye'ye aktarmak yerine, Batı Uygarlığının temelinde yatan ilkeleri uygulamak istiyordu. Sonuç olarak Atatürk Devrimleri toplumdaki kültürel ikiliği batılılaşma yönünde çözmek istiyordu. Bu çözüm ikiliğin öbür yüzünü oluşturan dinsel, geleneksel yaklaşıma karşıydı.⁴ Türk Ocakları bu yaklaşım içinde bir kurumdu ve seküler Türkiye'de uzun ömürlü olamadı. Kültürün temellendirilmesinde ulusçuluğun yerini yavaş yavaş halkçılık ilkesine bıraktığı yaklaşım Halkevlerini doğurdu. Halkevlerine yön veren aydın ve bürokratlar halk dansları, halk oyunları ve halk edebiyatı gibi kısaca folklor olarak adlandırabileceğimiz bu alana aşırı bir romantizm ile eğildiler.⁵

Halkevleri ve Halkodaları yapılan reformları köye götürmek, modern teknikleri yaymak, laik ve pozitivist bir tutum aşılama amaçlamıştır.⁶ Başlıca amaç Kemalist seçkinler ile halk kitleleri arasında ideolojik birlik oluşturmaktır. Sonuç olarak Cumhuriyet'e karşı olan muhalif fikirler halk tabanında bir destek bulamayacaktı.⁷ Tüm katılımcılarına eşit ilgi gösterilmesinin ve kimseye imtiyazlı davranılmamasının üzerinde durulan Halkevlerine gönderilen ilk dönem talimatnamelerinde, toplantılarda kimseye özel yer tutulmaması ve geç gelenlerin yer bulamadıkları takdirde ayakta durmaları istenmiştir. Okuryazarlığı ve bilgi birikimine bakılmaksızın tüm vatandaşlar aynı statüde sayılmıştır.⁸ CHP tarafından parti teşkilatlarına gönderilen 1 Mart 1932 tarihli genelgede Halkevlerine halkın tam katılım göstermesi, ilgisinin artırılması üzerinde durulmuştur. Genelgede çeşitli dallarda yeteneği ve kapasitesi olan gençlerin teşvik edilmesi ve ilgi duyduğu alanlarda yetiştirilmesinin altı çizilmiştir.⁹ Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker, Halkevlerinin kuruluş amacını "*Milleti şuurlu,*

⁴ Emre Kongar, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1979, s. 136-137.

⁵ Hilmi Yavuz, **Felsefe ve Ulusal Kültür**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1977, s. 101.

⁶ Eric J. Zürcher, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 286.

⁷ Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, E Yayınları, İstanbul, 1983, Cilt: II, s. 455.

⁸ Arzu Öztürkmen, **Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 75-76.

⁹ A.g.e., s. 74-75.

birbirini anlayan, birbirini seven, aynı ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmak” olarak ifade etmiştir.¹⁰

Halkevleri partili veya partisiz tüm yurttaşları kucaklayıcı bir ulusal kültür yuvası olarak doğmuştur. Halkı bilinçlendirmeyi, ortak bir ideal üzerinde halkça yürümeyi, kısacası Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne kalan topraklar üzerinde yaşayan insanların uluslaşma sürecinde ortak kültürün yaratılmasına hizmet etmeyi amaçlamıştır.¹¹

1. Halkevlerinin Açılışı ve Kurumsal Özellikleri

Devletin Avrupa’ya eğitim almak için gönderdiği öğrencilerden Vildan Aşir Savaşır, bütün Avrupa ülkelerini gezip, halk eğitimi üzerine özel çalışmalar yapmıştı. Bu çalışmalar arasında Çekoslovakya’daki Skollar ilgisini çekmişti. Skollar ülke çapında örgütlenmiş, her kent ve kasabada merkezleri, lokalleri bulunan kurumlardı.1931 yılının sonlarında Vildan Aşir Türk Ocağı’nda Skollar hakkında bir konferans vermiş ve bu konferansı Ankara Radyosunda yinelemiştir. Skolların başarılarının anlatıldığı bu konferans sonunda bu tarz bir kurumun Türkiye’de de olup olamayacağı tartışması başlamıştır. Radyo konuşmasından Atatürk, Aşir’i telefonla arayıp kutlamış bazı çalışmalar için hazırlıklı olmasını istemiştir. Çeşitli toplantılar ve görüşmeler sonucunda, bir toplantıda Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip, Mustafa Kemal Atatürk’ün Halkevleri için isteklerini heyete anlatmıştır. Kurulması kararlaştırılan Halkevlerinin çalışmalarına bir an önce başlanmıştır. 19 Şubat 1932’de resmen açılan Halkevleri,¹² her yıl sürekli olarak şube sayılarını arttırmıştır.¹³

Halkevleri 1940’lı yıllarda 130.000 üyesiyle kentte ve kırsal alanlarda kamuoyu geliştirmede çok önemli bir rol oynadı.¹⁴ 19 Şubat 1932’de resmen kurulan Halkevleri, kurulduğu yılın sonunda sayısı 34’e ulaşmıştır. 1932-1950 yılları arasında toplam 478 Halkevi, 4322 Halkodası kurulmuştur.¹⁵

¹⁰ Erinç Erdal Yıldırım, **İnönü Döneminde Tarih Ve Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 43.

¹¹ Mustafa Şener, “1923-1945 Burjuva Uygarlığının Peşinde”, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, yay. haz.: Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul, 2015, s. 261.

¹² Anıl Çeçen, **Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 109-110.

¹³ Nurcan Toksoy, **Halkevleri: Bir kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s. 42.

¹⁴ Shaw, Kural Shaw, **a.g.e.**, s. 455.

¹⁵ Şener, **a.g.m.**, s. 261.

Halkevleri her ne kadar siyasi değil, kültürel bir kurum olduğunu vurgulasa da, oluşturmayı amaçladığı ortak kültürü, devrimi içselleştirmek adına tek parti ideolojisi çerçevesinde şekillendirmek mecburiyetindeydi.¹⁶ Dönem talimatnamelerinin “*Halkevlerinin Kurulmasında Genel Esaslar*” bölümünde, Halkevlerini Cumhuriyet Halk Partisi’nin bir kurumu olarak tanımlamıştır. Halkevleri partili veya partisiz tüm yurttaşlara açık olmuştur ancak şube yönetim komitelerine üye olmak için parti üyeliği aranması gerekiyordu.¹⁷ Halkevlerinin birinci açılış yıldönümünde, İsmet İnönü yaptığı konuşmada, Halkevlerinin fikir ve kurum olarak CHP’nin bütün özünü halkın geniş tabanlarına anlatılması ve sevdirilmesinde önemli bir merkez olduğuna değinmiştir.¹⁸

Halkevlerinin etkinliklerinin en yoğun olduğu dönem 1932-1940 yılları arasındadır. Bu dönemde Halkevlerinde toplam 23.750 konferans verilmiş, 12.350 temsil sahnelenip 9.050 konser düzenlenmiştir. Bu dönemde üye sayısı %506 artıp, Halkevlerinde kurulan kitaplıklardan ilk yıl 149.950, 1940 yılına gelindiğinde ise bu sayı 2.5558.53 kişiye ulaşmıştır.¹⁹ Spor, sinema ve kültür etkinlikleri ile toplum merkezleri haline gelmişlerdi. Türk Dili ve Tarihi, folklor gibi alanlarda araştırma ve yayınlar yaptılar. Modern müzik ve sanatın gelişmesinde halkın katkısı sağlanmaya çalışılmıştır. Muhtaçlara yardım, okuma yazma, dil, el sanatları kursları açılmıştır.²⁰

Halkevleri, üyelerinin ilgi ve zevklerine göre bir çalışma alanı bulabilmesi için 9 adet şubeden oluşturulmuştur. Bunlar; Dil-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İctimai Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycülük, Tarih ve Müzecilik şubeleridir.²¹ Bir şubenin açılabilmesi için o şubeye kayıtlı en az 25 şartı aranmaktaydı. Üye sayısı 25 ile 50 arasındakiler 3, 50’den fazlalar ise 5 kişilik şube komite heyeti seçmekteydi. Şube çalışmaları komiteler tarafından yürütülmekteydi. Şube komite üyelikleri ve şube başkanlığı seçimleri iki yılda bir yapılmaktaydı. Seçimden sonra yapılan ilk toplantıda yıllık çalışma programı hazırlamak zorunluluğu vardı. Bu programlar Halkevi İdare Kurulu’nun onayından geçtikten sonra uygulamaya konulmaktaydı.²²

¹⁶ Şener, **a.g.m.**, s. 261.

¹⁷ Öztürkmen, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹⁸ Erdal Yıldırım, **a.g.e.**, s.43.

¹⁹ Tefik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 355.

²⁰ Shaw, Kural Shaw, **a.g.e.**, s. 455.

²¹ Öztürkmen, **a.g.e.**, s. 77.

²² Selçuk Duman, **Bir Modernleşme Aracı Olarak Tokat Halkevi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 41.

2. Ünye Halkevi

1934 yılında Halkevi sayısı 80'i bulmuştur. 19 Şubat 1934 tarihinde yapılan ikinci kuruluş yıldönümünde Başbakan İsmet İnönü konuşmasında yeni açılacak olan 55 Halkevine ek olarak Ünye Halkevi'nin de içinde olduğu 23 Halkevinin açılışını gerçekleştirmiştir.²³

1934 yılında CHP Genel Sekreterliğine gönderilen İçel Mebusu Hamdi Ongun'un hazırladığı Ağustos/Eylül/Ekim ayları teftiş raporlarında Ünye Halkevi'nin bütçesini 1350 lira olarak belirtmiştir.²⁴ Açıldığı tarihten itibaren etkin bir şekilde çalışmalarını sürdüren Ünye Halkevi, 23 Ağustos 1948 tarihinde talihsiz bir kaza geçirerek yanmıştır.

CHP İlçe Teşkilatı ve Ünye Halkevi'nin bulunduğu bina, alt kattaki Hayri Uygun'a ait fırında çıkan yangın ile kullanılamaz hale gelmiştir. Raporlarda maddi zararın 11.886 lira olduğu tespit edilmiştir.²⁵ Yeni bir bina için uzun yazışmalar gerçekleşmiş ancak bir netice alınamamıştır.²⁶ Ünye Halkevi açık olduğu süre boyunca hemen hemen tüm şubelerince aktif olmaya özen göstermiştir.

2.1. Dil Tarih Edebiyat Şubesi

1936 yılında 4. Dil Bayramı, Ünye Halkevi'nin küçük salonunda Şahap Haşim'in verdiği konferans ile kutlanmıştır. Konferansın konusu Türk Dili'nin kutsiyeti hakkındadır. Ardından Türkçe öğretmeni İbrahim Öztürk Arapça, Osmanlıca, Türkçe cümleler arasındaki ilişkiler hakkında bir sunum yapmıştır.²⁷ Dil İnkılabının 8. yıldönümü münasebetiyle bir konferans düzenlenmiştir. Gençliğin ilgisinin yoğun olduğu bu konferansta Türkçe öğretmeni İbrahim Öztürk, Dil İnkılabının önemi ile ilgili bir konferans vermiştir. Konferansın ardından devlet büyüklerine hürmet ve şükran telgrafları çekilmiştir.²⁸ 1 Nisan 1941 tarihinde artık Kütüphanecilik ve Neşriyat Şubesi başkanı olan İbrahim Öztürk, II. İnönü Zaferi üzerine bir konferans vermiştir. Konferansa halkın ve öğrencilerin ilgisi büyük olup

²³ Çeçen, a.g.e., s. 144.

²⁴ Gülşah Kurt Güveloğlu, "1933-1950 Yılları Arası Ordu İlinin İkisadi ve Sosyal Durumu(Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Raporlarına Göre)", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008)**, yay. haz. Gazanfer İltar, Giresun Belediyesi, 2009, s. 113.

²⁵ B.C.A, Fon:490.1.0.0, Yer: 1771.1186.1, s. 27-30.

²⁶ B.C.A, Fon:490.1.0.0, Yer: 1771.1186.1, s. 1-45.

²⁷ **Gürses Gazetesi**, 5 Ekim 1936.

²⁸ **Ordu Gazetesi**, 9 Ekim 1940.

Cumhuriyet Meydanı'nda kalabalık bir dinleyici kitlesi önünde gerçekleşmiştir.²⁹

2.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Ünye Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi, Ordu Halkevi ile işbirliği yaparak yeni müzik aletleri getirip, gençler için müzik kursları açmıştır.³⁰ 1940 yılında Ressam Refia Edren'de Ünye'ye gelip, birkaç tablo yaptıktan sonra Ankara'ya dönmüştür.³¹

Orkestrası gelişmiş olan Ünye Halkevi 1948 yılında Ordu Halkevi'nin daveti üzerine Ordu'ya gidip alaturka bir konser vermiştir.³² Ünye Halkevi'nin 1948 yılında çıkan yangında tutulan raporda var olan müzik aletleri şunlardır:³³

Müzik aleti	Adedi
Keman	2
Cümbüş	2
Gitar	1
Mandolin	2
Org	1
Ud	1
Davul ve Trampet	2
Saz (Madeni)	2
Ağaç Saz	2
Kanun	2
Daire	1
Madeni Darbuka	1
Kaşık	1
Zilli Maşa	1
Nota Sehпасı	1
Muhtelif Saz aleti malzemesi	7

2.3. Spor Şubesi

1941 yılında Ünye Halkevi, Gençlik Kulübü ile birlikte voleybol sahası ve takımı oluşturmuştur.³⁴ Spor Kolu önemli günlerde çeşitli spor müsabakaları düzenliyordu. 1941 yılında Cumhuriyet Bayramı etkinliklerinde

²⁹ Ordu Vilayet Gazetesi, 4 Nisan 1941.

³⁰ Çeçen, a.g.e., s. 224.

³¹ Ordu Vilayet Gazetesi, 29 Ağustos 1940.

³² Yeşil Ordu Halkevi Dergisi, 1 Temmuz 1948, Cilt: 1, Sayı: 6, s.16.

³³ B.C.A, Fon:490.1.0.0, Yer: 1771.1186.1, s. 32.

³⁴ Ordu Vilayet Gazetesi, 4 Temmuz 1941.

Ünye Halkevi Spor Şubesi, gece hem denizde hem karada fener alayları düzenlemiş, gündüz ise spor müsabakaları tertip etmiştir.³⁵ 7 Eylül 1941 tarihinde Çarşamba Gençler Birliği ile oynanan futbol maçı 0-0 berabere sonuçlanmıştır.³⁶ 1945 yılında Fatsa ve Ordu Halkevi ile turnuvalar düzenleyen Ünye Halkevi³⁷, 1948 yılında Ordu'da yeni kurulan bir spor kulübü ile yetiştirme çalışmaları için maç yapmıştır.³⁸ 1949 yılında ise tanınmış güreşçilerin katıldığı bir güreş şenliği düzenlemiştir.³⁹

2.4. Köycülük Şubesi

Ünye Halkevi Köycülük Şubesi maddi kaynakları el verdiğince köy gezileri düzenlemeye, köycülük üzerine konferanslar vermeye çalışmıştır. 1940 yılında dağlık bir alanda bulunan Karakuş Köyü'ne dört günlük bir gezi düzenlemiştir. Bu geziye Kaza Kaymakamı CHP Reisi Rahmi Öztürk katılmış, öğretmen Şahap Hanhan tarafından köy ve köylü üzerine bir dizi konferanslar verilmiştir.⁴⁰ Aynı yıl Ünye Kalesi ve Yosun (Yason) Burnu gezileri yapılmıştır. Dil Tarih Edebiyat Şubesi Başkanı İsmail Öztürk ve Kütüphane ve Neşriyat Şubesi başkanı İbrahim Öztürk'ün de katıldığı Ünye Kalesi gezisinde köy civarında tetkikler yapıp notlar alınmıştır. Gezinin sonunda yapılacak olan diğer köy gezileri hakkında yerel basına açıklamalarda bulunulmuştur.⁴¹ Ordu Halkevi tarafından tertip edilen, Ünye, Fatsa, Vona (Perşembe), Halkevlerinin de katıldığı Yosun (Yason) Burnu gezisi Ünye Halkevi gençliği tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Daha önce 20 Temmuz olarak belirlenen tarih, daha sonra 13 Temmuz'a alınmıştır.⁴² Gezi programı önceden yerel bir gazetede yayınlanmıştır. Gezi programı şu şekildedir:

1. Her Halkevi 13.7.1940 Pazar Günü Yosun'da hazır bulunacaklar.
2. Yosun'da gereken hazırlıklar Vona Halkevi tarafından karşılanacak.
3. Yosun civarından ulaşım Vona Halkevi tarafından karşılanacak.
4. Toplantı 10.30'da Ordu Halkevi Bandosunun çalacağı İstiklal Marşı ile başlayacak.
5. Dört Halkevi ortak konser verecek.
6. Vona Halkevi tarafından İstiklal Piyesi yapılacak.

³⁵ Ordu Vilayet Gazetesi, 7 Kasım 1941.

³⁶ Ordu Vilayet Gazetesi, 12 Eylül 1941.

³⁷ Ordu Halkevi Dergisi, 19 Şubat 1945, Cilt: I, Sayı: 6, s. 1.

³⁸ Yeşil Ordu Halkevi Dergisi, 1 Temmuz 1948, Cilt: 1, Sayı: 6, s.16.

³⁹ Çeçen, a.g.e., s. 227.

⁴⁰ Ordu Vilayet Gazetesi, 6, Eylül 1940.

⁴¹ Ordu Vilayet Gazetesi, 30 Mayıs 1940.

⁴² Ordu Vilayet Gazetesi, 27 Haziran 1940.

7. Halkevleri arasında kayak, 100 metre yüzme, voleybol, uzun ve yüksek atlama, güreş müsabakaları yapılacaktır.⁴³

Köycülük Şubesinin bir diğer etkinliği de Yazar Valâ Nurettin (Va-Nu) İstanbul'dan ayrılarak Ünye'nin Tepe Köyü'ne yerleşmesiyle başlamıştır. Valâ Nurettin Ünye Halkevi'nin Köycülük Şubesi'nin düzenlediği faaliyetlerde yer almıştır. Yazar düşüncelerini bölgenin yerel gazetesi olan Gürses Gazetesi'ne şu şekilde açıklamıştır:

Beni bilhassa alâkadar eden köylü hayatıdır. İnebolu'yu 1921'de ziyaretim esnasında tamamıyla metruk olduğunu gördüğüm toprak parçalarının bu sefer işlenmiş buldukları dikkatimi celbetti. Aynı faaliyet Ünye'de de var. Fındığın karlı bir istihlal olduğunu anlayan bu civar halkı mütemadi bir faaliyet gösteriyorlar. Ne zaman gözlerimi dağlara kaldırsam fındıkların yıkıldığını künkler açıldığını görüyorum. Gayur valimiz Muhterem Bay Baran'ın himmeti ve sevimli Kaymakamız Bay Mahmut Hilel'in gayretiyle elbirliği edip evvela şosemizi yapabilir, sonra köy yollarımızı açabilirsek; bilhassa sıtmanın önüne kinin vasıtasıyla değil de güzel şehirlerimizi bastan basa kavuran sivrisineklerin köküne kibrit suyu ekmek suretiyle geçebilirsek Ünye, manzarası, havası, suyu, iktisadı, sıhhi ve medeni özellikleriyle emsaline faik bir kasaba olacaktır. Niyetim Ordu'da dâhil olmak üzere bütün bu havaliyi tetkik ederek Haber'e, Yedigün'e ve İngiliz gazetelerine Türk köylüsünün ve kasabalısının yaşayışını aksettirmektir.⁴⁴

Vala Nurettin, 1937 yılında yapılan 1. Köy Bayramı etkinliklerine katılıp, Tekkiraz Köyü'nde yaptığı bir konuşmada Ordu köylerinde gördüğü gelişmelerden bahsetmiştir. Etkinlikte, Ünye Kaymakamı, CHP Başkan Vekili, Halkevi Başkanı, Halkevi Köycülük Şubesi Üyeleri Jardarma komutanı ve eşi Meziyet Çürüksulu bulunmaktadır.⁴⁵

Vala Nurettin'in Ünye'nin Tepe Köyü'ne yerleşmesini Behçet Kemal Çağlar, Ülkü Dergisinde şu şekilde değerlendirmiştir:

Size şimdi bir de pek meşhur fakat Halkevlerinde çok şuurlu ve aziz bir hidayete ermiş bir uyanık ve aydın yazıcımızdan bahsedeceğim. Eğer Halkevleri olmasa, eğer Halkevleri dolayısıyla rejimin ve şeflerin ruhlarda hamleler yapan sesi bizi halk içinde halkla beraber çalışmaya

⁴³ Ordu Vilayet Gazetesi, 11, Temmuz 1940.

⁴⁴ Gürses Gazetesi, 21 Aralık 1936.

⁴⁵ Hikmet Pala, Cumhuriyet Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Ordu Halkevi ve Çalışmaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 296.

davet etmeseydi; Vala Nurettin, Ünye'ye gitmeyecek, Ünye'ye gitse bile, orada yanına alıp Pazar yerlerinde temsiller vereceği bir ülküli kalabalığa, bir teşkilatlı hazırlığa kavuşamayacaktı, ve biz hala Vala'yı şöyle böyle tercümeleyen yapan, halktan ayrı kalan bir Babıali münevverciği sayacaktık. Vala bugün İstanbul'a, Halkevleri sayesinde birkaç büyük halk hakikati ve halka hizmet çaresi bulup dönebilmiştir.⁴⁶

Köycülük Şubesi köylüyü kalkındırma adına bölge de köy anketleri düzenlemeye başlamıştır. 1937 yılında Ünye çevre köylerinde çeşitli konular üzerinde anketler yapılmıştır. Bu anketler Temsil Şubesi Başkanı Burhan Hanhan tarafından değerlendirilerek “Ünye Merkez Nahiyesinde Siyasal Bakımdan Etüdler” adıyla Ordu Halkevi tarafından yayınlanmıştır.⁴⁷ Toplam 20 sayfa, 3 bölümden oluşan bu kitapta, konular 28 soru 6 konu etrafında toplanmıştır. Bu konular şu şekildedir:

1. Köyün cođrafi durumu ve tarihi,
2. Nüfus vaziyeti,
3. Siyasal, sosyal, ekonomik durum,
4. Hayır teşekkülleri,
5. Kültür: âdet, itikad, itiyad,
6. Sosyal, siyasal, ekonomik ihtiyaçlar.⁴⁸

2.5. Kütüphanecilik ve Neşriyat Şubesi

Ünye Halkevi'nin zengin bir kütüphanesi bulunmaktaydı. Çıkan yangında 4000 kitap, 430 Arabi kitap, 15000 dergi, 2 Halkevi albümü kaybedildiği belirtilmiştir.⁴⁹ 1936 yılında Kütüphane ve Neşriyat Şubesi Başkanı Şahap Hanhan, Gürses Gazetesi'ne verdiği bir röportajda kütüphanenin çok zengin olduğunu, ancak bölge gençlerinin ilgisinin düşüklüğünden şikâyetini belirtmiştir.⁵⁰

2.6. Temsil Şubesi

Temsil Şubesi Ünye Halkevi'nin en aktif olan şubelerinden biridir. Yıllık Halkevi raporlarında yörelerdeki halkın ilgisini ve yeteneklilerin heveslerini geliştirmek için sistemli bir biçimde çalışan Halkevleri arasında Ünye Halkevi

⁴⁶ A.g.t., s. 295-296.

⁴⁷ Burhan Hanhan, *Ünye Merkez Nahiyesinde Siyasal Bakımdan Etüdler*, Ordu Halkevi Neşriyatı 3, Gürses Basımevi, Ordu, 1937.

⁴⁸ Hanhan, a.g.e., s. 1-2.

⁴⁹ B.C.A, Fon:490.1.0.0, Yer: 1771.1186.1, s. 32.

⁵⁰ *Gürses Gazetesi*, 14 Aralık 1936.

de gösterilmektedir.⁵¹ 1934 yılında Ünye Halkevi'nin sahneye koymayı başardığı oyunlar şunlardır:

1. İstiklal
2. Mavi Yıldırım
3. Canavar
4. Akın
5. Kozanoğlu
6. Himmetin Oğlu⁵²

1948 yılındaki yangından sonra, Adil Sezgin tarafından yitirilen piyes kitapları yerine yenileri istenmiştir. Bu isteğe karşı Bursa Milletvekili Fahri Bük tarafından gönderilen piyes kitapları şu şekildedir: Çakır Ali, Para Delisi, Eğitimci (Kadınsız), Bir Yağmur Gecesi (Kadınsız), Bir Gemi (Kadınsız), Okumuş Adam, Şüpheli, Zehirli Kucak, Kimsesizler, Himmetin Oğlu, Alev, Akıl İdarehanesi, Işık, Tırtıllar, Kafa Kâğıdı, Uludağ, Kaybolan Ses, Pembe Hanımın Evi, Bir İlan Hatası (Kadınsız), İhtiyar Kız, Ayşe Pınarı, Sevilen Adam, Eski Palto (Kadınsız), Toprak Çocuğu (Kadınsız), Sazlı Pınar (Kadınsız), Kukla Oyunları, Gölgeler, Gelin Alayı.⁵³

Ünye Halkevi'nde tiyatro faaliyetleri sadece kendi Temsil Şubesinin çalışmaları ile sınırlı kalmayıp, diğer Halkevlerinin Temsil Şubelerini de davet edip sergiledikleri oyunları izlemek istemiştir. 1949 yılında Ordu Halkevi Temsil Şubesi davet üzerine Ünye'ye gelip 5 perdelik bir piyesi sahnelemiştir.⁵⁴

2.7. İçtimai Yardım Şubesi

İçtimai Yardım Şubesi 28 Kasım 1936 tarihinde Ünye'ye gelen İlbay Bekir Baran'ı Halkevinde ağırlamıştır. Köycülük ve içtimaiyatla ilgili bir konuşma yapan Baran, daha sonra tüm komite üyeleri ve öğretmenler ile görüşme yaparak İçtimai Yardım Şubesi hakkında şu talimatları vermiştir:

⁵¹ Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 99.

⁵² Karadağ, **a.g.e.**, s.267.

⁵³ **B.C.A.**, Fon:490.1.0.0, Yer: 925.600.2, s. 4-5. Gönderilen piyeslerin kadınsız olanlarının belirtilmesinin nedeni, bölgede tiyatro oyunlarına ilgi duyan, yetenekli kadın sayısının az olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bölgedeki Halkevleri genel merkezlerden piyes isteklerini kadınsız oyunlardan yana kullanmaya gayret etmişlerdir. Benzer durum Mesudiye Halkevi'nde yaşanmıştır. Piyas isteklerinde bu sorundan bahsedip kadınsız oyunlar gönderilmesini istemişlerdir: **B.C.A.**, Fon:490.1.0.0, Yer: 925.600.2, s. 10.

⁵⁴ **Akobuz Gazetesi**, Ağustos 1949, s. 8.

1. Memlekette mevcut olan dilenciler belirlenerek bunların nelere ihtiyacı oldukları tespit olunacaktır.
2. Dul, öksüz, kimsesizler tespit edilerek ihtiyaçları belirlenecektir.
3. Dispanserde, eczanede para ile ilaçlarını yaptıramayanların ilaçlarının yapılması çareleri aranacak.
4. Mektep başmuallimleri ve orta mektep müdürü, maarif memurluğu ile daima temas ederek, öksüz, kimsesiz, fakir çocuklar himaye altına alınacaktır.
5. Varidat kısmı Muavenet-i İçtimaiye Şubesi için Hususi İdare'nin yardımı istenecektir.
6. Müsamere ve temsil, balo, buna benzer kaynaklardan yararlanılacak, Halkevi, Muavenet-i İçtimaiye Şubesi ile hayır cemiyetleri sıkı bir teşriki mesaide bulunacaktır.⁵⁵

1941 yılında Ordu Milletvekili Ali Canip Yöntem Ünye Halkevi'ne gelerek, bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda orta ve ilkokul öğretmenleri ile okul ihtiyaçları hakkında görüşmeler yapılmıştır.⁵⁶

3. Halkevlerinin Kapatılışı

Çok partili hayata geçiş ile birlikte 1946 seçimlerinde Demokrat Parti, 66 koltuk sayısı ile meclise girmiştir. DP'nin meclise girmesiyle Halkevleri tartışılır bir konu haline gelmiştir. Halkevlerinin CHP'nin kurumları gibi görüldüğü iddiası, eleştirinin nedeni olmuştur.⁵⁷ Tüm eleştirilere karşılık 25 kişilik bir komisyon oluşturulup, evlerin tesis haline getirilmesi ya da DP'lilerin teklifi ile Halkevlerinin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması görüşülmüştür.⁵⁸

Çok partili sistem ile birlikte Halkevleri için parasızlık büyük bir sorun haline dönüşmüştür. Muhalefet partileri devletin bütçesinden Halkevlerine para ayrılmasına karşı çıkmıştır. Artık bağımsız vakıf statüsü verilen bu kurumlar için zor zamanlar başlamıştır. Bazı il ve ilçelerde de belediye yönetimleri diğer partilerin eline geçtikçe Halkevlerine yapılan yardımlar kesilmiştir. CHP genel merkezinin maddi gücü yalnız Londra Halkevi'ne yapılan yardımlara yeterken diğer Halkevlerine esnaf ve bölge halkı tarafından yapılan yardımlar bir bir azalmıştır.⁵⁹ Bu uzaklaşma süreciyle

⁵⁵ *Gürses Gazetesi*, 30 Kasım 1936.

⁵⁶ *Ordu Vilayet Gazetesi*, 3 Ekim 1941.

⁵⁷ Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, "Halkevleri: 1932'den 1951'e", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Sayı: 47, s. 259.

⁵⁸ Özdemir, Aktaş, *a.g.m.*, s. 259.

⁵⁹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 235.

beraber artık Halkevleri dergileri çıkarılamaz, şubeler çalışmaz, köy gezileri, konferans, toplantı gibi etkinlikler yapılamaz hale gelmiştir.⁶⁰

CHP ile DP arasındaki Halkevleri gerilimi, iktidarın el değiştirmesi ile birlikte daha sert bir boyuta taşınmıştır. Aydın Halkevi açılışında Halkevlerinden "...*Dini ve siyasi sultanın tahakkümünü yıkmakla terakki manialarını yok eden inkılabımız, Halkevleriyle medeniyet ve yükselme yolundaki zaferlerini tamamlayacaktır.*"⁶¹ diyerek; coşkulu bir biçimde bahseden Adnan Menderes, artık "*faşist kurum*" olarak niteleyecektir.⁶²

Bu gerginliğin sonunda Halkevleri 8 Ağustos 1951 tarihinde 5830 sayılı yasa ile kapatılmıştır. Mallarının bir kısmı yeniden açılan Türk Ocaklarına, geri kalanı hazineye mal edilmiştir. Halkevleri arşivlerinde bulunan taşınır mallar (kitaplar, arşivler, yayımlar, fotoğraflar, kayıt defterleri) için hiçbir önlem alınmayıp, zamanla önemli bir kısmı kaybolmuştur.⁶³

Sonuç

Türk Devrimi, yaptığı inkılâpları topluma tanıtmaya, sindirme, sürekliliğini sağlama ve toplum ile iktidar arasındaki iletişimi kuracak bir kurum projesi arayışı içine girmiştir. Neticesinde yurdun tüm bölgelerine dağılan, hevesli kadrolardan oluşan Halkevleri meydana gelmiştir. Halkevleri çeşitli çalışmaları ile halkın ilgisini çekmeyi başarmış, toplumsal ilerlemede önemli adımlar atılmasına yarar sağlamıştır. Ünye Halkevi de yöresel kalkınmada, topluma reel değerlerin, sanat ve spor dallarının öğretilip geliştirilmesinde önemli rol oynayan bir kurum olmuştur.

Çok partili hayata geçişle beraber kapatılan halkevleri, özellikle taşra için büyük kayıp olmuştur. Halkevleri ile bazı bölgeler çeşitli sanat, spor dalları ile ilk kez tanışıp bu dallara aktif olarak katılabilmek şansını bulmuşken, bugün aynı taşra köylerinin birçoğunda bu dallar bilinse dahi, bilgiler yüzeysellikten ileri gidememektedir. Halkevleri, Türkiye'nin çok partili hayata geçmesiyle beraber, oluşan tartışmalar sonucunda kapatılmak yerine, tarafsız olup-olmama problemi çözüme ulaştırılabilirdi. Kurumlarda bir dönüştürme

⁶⁰ A.g.e.

⁶¹ Pala, a.g.t., s. 18-19.

⁶² Zeki Arıkan, "*Halkevlerinin Kuruluşu ve Temel İşlevi*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 23, s. 278-279.

⁶³ A.g.m., s. 279. Halkevlerinin kapatılması için bir aylık süre verilmesine rağmen bir haftada kapıları mühürlenmişti. Bu durum siyasi bir gerginlik yaratmış, Ulus Gazetesi'nde Peyami Safa; Halkevleri konusunda çıkarılan yasanın bir terör yasası olduğunun, bunun ancak bir ihtilal döneminde olabileceğinin, yasa ile medeni kanun ve tüm hukukun bir yana atıldığını ve demokrasinin ayaklar altına alındığını belirtmiştir: Çeçen, a.g.e., s. 255-256.

hareketi ile işlevini kaybetmeden, demokrasiye uygun tarafsız kurumlar haline getirilebilirdi.

Halkevlerinin kapatılmasındaki bir diğer problem ise kapatılma sürecinde Halkevlerinin bilgi ve belge birikiminin korunmasına karşı yapılan bilinçsiz eylemlerdir. Halkevleri faaliyet şubelerinin çalışmaları sonucunda ortaya çıkan, fotoğraf albümleri, şiirler, yazılar, sosyal, ekonomik, tarihi, folklorik derlemeler adeta bir bilgi hazinesi iken bugün çok azı elimize ulaşabilmiştir. Yapılan yanlışlar ve bilinçsiz eylemler sonucunda çok değerli birçok bilgi ve belge yok olup gitmiştir.

Türkiye toplumu için yerel kalkınmanın tam manasıyla gerçekleştiğini söylemek güçtür. Bunun için doğru bir tercih olan Halkevleri gibi bir projeye bugün de ihtiyacın olduğu bir gerçektir. Kaynağının halk olduğu, halkçı, kamu yararını ve gelişimi gözeten bu tür kurumlar yerel ve ardından toplumsal ilerleme için mutlak gereklidir.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:

B.C.A., 490.1.0.0. / 925.600.2.

B.C.A., 490.1.0.0. / 1771.1186.1.

Sürelî Yayınlar

Akobuz Gazetesi

Gürses Gazetesi

Ordu Gazetesi

Ordu Halkevi Dergisi

Yeşil Ordu Halkevi Dergisi

Kitap ve Makaleler

Arıkan, Zeki, “*Halkevlerinin Kuruluşu ve Temel İşlevi*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C.6, S.23.

Çeçen, Anıl, **Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

Erdal Yıldırım, Erinç, **İnönü Döneminde Tarih Ve Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014.

- Hanhan, Burhan, **Ünye Merkez Nahiyesinde Siyasal Bakımdan Etüdler**, Ordu Halkevi Neşriyatı 3, Gürses Basımevi, Ordu, 1937.
- Karadağ, Nurhan, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Kili, Suna, **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.
- Kongar, Emre, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1979.
- Kurt Güveloğlu, Gülşah, "1933-1950 Yılları Arası Ordu İlinin İkisadi ve Sosyal Durumu (Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Raporlarına Göre)", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008)**, yay. haz. Gazanfer İltar, Giresun Belediyesi, 2009.
- Özdemir, Yavuz, AKTAŞ Elif, "Halkevleri: 1932'den 1951'e", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)**, S.47.
- Öztürkmen, Arzu, **Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Pala, Hikmet, **Cumhuriyet Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Ordu Halkevi ve Çalışmaları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Shaw, J. Stanford, Kural Shaw, Ezel, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, E Yayınları, İstanbul, 1983.
- Şener Mustafa, "1923-1945 Burjuva Uygarlığının Peşinde", **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, yay. haz. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul, 2015.
- Toksoy, Nurcan, **Halkevleri: Bir kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007.
- Yavuz, Hilmi, **Felsefe ve Ulusal Kültür**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1977.
- Zürcher, Eric J., **Modernleşen Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

EKLER

Ek-1

Burhan Hanhan'ın hazırladığı "Ünye Merkez Nahiyesinde Siyasal Bakımdan Etütler" adlı kitap.

Ek-2

T. C.
P. T. T. U. M.

Devlet telgraf mübâheratından dolayı mes'ûliyet kabul etmez.

TELGRAF

(NÖ. 2/11)

Yol

Servis işaretleri

Adres : *İsmayil Bay Seyit Ali*
Dönmez Halk Evi
Başkanı

20

İLK MERKEZ	N	SÖZLEME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
<i>İstanbul</i>			<i>25</i>	<i>2</i>	<i>MUSUL</i>		<i>25</i>	<i>3</i>	<i>K. Atatürk</i>

*E Halk evimizin acilisi günü torani mümele
sebetile gösterilen yurisek ve temir
kislere / teşakkir edr ve aydinletici
çalış malotumuzda muvaffakiye tler dilerim*

K. Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ünye Halkevinin Kuruluş Yıldönümünde Başkan Seyit Ali Dönmez'e çektiği telgraf. (Torunu Seyit Ali Dönmez Arşivi).

